

Lingvistisk klassificering af låneord

Af Andrzej Szubert

I denne artikel vil jeg fremlægge de vigtigste definitioner og klassificeringer af låneord og foreslå en terminologi på dansk, der ækvivalerer med den tyske og engelske, samt i et vist omfang udvide og præcisere den. Artiklen er ment som impuls til videre diskussion og prætenderer ikke at være endegyldig. I parenteserne angives D. Duckworths engelske termer (jf. 1977:40) og deres tyske ækvivalenter. Angives der andre engelske termer, så stammer de enten fra leksika, eller der henvises til en forfatter.

1. Direkte lån

I tysksproget litteratur støder man ikke på en betegnelse svarende til det danske *direkte lån*, men i dansk sprogvidenskab betegner begrebet lån, hvor der overføres hele morfemer samt deres indhold (se E. Hansen og J. Lund 1994:42), dvs. både sememer og formativer.

Betegnelsen er valgt som overbegreb for *fremmedord* og (*assimilerede*) *låneord*, som ofte er problematiske at skelne fra hinanden. Låneord er i højere grad tilpasset udtalen og ortografien, ligesom de indgår i det låntagende sprogs morfologi.

R. Thiel (1936:spalte 389f) opfordrede allerede i 1936 til en afgrænsning mellem begreberne fremmedord og låneord. Han opfattede låneordene som ord, der »in jeder Hinsicht, also in Lautung, Betonung und Abwandlung« har tilpasset sig det hjemlige sprogsystem.

Efter W. Dreecksen (1948:49) kan man inddele det fremmede ordmateriale i tre kategorier: låneord, halvlåneord og fremmedord. J. Klippel (1948:19) definerer *Halblehnwörter* som fremmedord, der på grund af århundreders brug er blevet så almindelige, at det er meningsløst at bekæmpe dem. Det er den slags ord, som har nærmet sig det låntagende sprog så stærkt, at de for ingen er påfaldende som fremmede.

I denne artikel vil jeg som *direkte lån* også forstå *forbindelseslån*, som kan inddeles i *ægte* og *uægte hybrider*, og *pseudolån*. Det er fordi, at jeg ved *direkte lån* forstår alle former for direkte overtagelse af fremmede morfemer, om end de indgår i andre dannelser, som ikke findes i det långivende sprog.

1.1. Lånt ord

Ved et *lånt ord* (ty. *entlehntes Wort*, eng. *borrowed word*) forstås et helt leksem, som er indlånt, dvs. en overtagelse af både formativ og semem. Begrebet anvendes efter D. Duckworth (1977:39f). Denne proces kan betegnes som *leksikalsk lån* eller *leksikalsk transferens*, hvorved hele leksikonenheder fra et fremmed sprog føres over i modersmålets system.

A) Fremmedord

Et *fremmedord* (ty. *Fremdwort*, eng. *foreign word*) defineres som

aus einer fremden Sprache übernommener Ausdruck (...), der im Unterschied zum Lehnwort sich nach Lautung, Orthographie und Flexion (noch) nicht in das graphemische bzw. morphophonemische System der Sprache eingepaßt hat (H. Bußmann 1990:253).

Afgrænsningen mellem *fremmedord* og *låneord* kan være vanskelig. Den engelske betegnelse, som er angivet i Metzlers Lexikon (1993:197), er ikke helt entydig, fordi der for det samme anvendes både *foreign word* og *loan word*.

Efter W. Betz (jf. 1974:136) taler man om et *fremmedord*, når den lydlige form ved et *låneord* bibeholdes. For E. Hansen og J. Lund (1994:31) er fremmedord ord, »der er hentet ind i dansk fra andre sprog, og som i deres lydlige struktur, deres stavning og bøjning afviger fra arveordene«. Ved et *fremmedord* forstår jeg her en leksikalsk enhed, der er blevet optaget fra et andet sprog, men som endnu ikke er assimileret i det låntagende sprog (fx *camp*, *scratch*).

B) Låneord

Et *låneord* (ty. *Lehnwort*, eng. *loan word*) er et fremmed ord, som er blevet overført til et andet sprog. Det bibeholder ikke sin oprindelige lydform, men tilpasses det optagende sprog i udtale, ortografi og morfologi (fx *bodyguard*, *airbag*, *stress*). I et sådant tilfælde taler man om et egentligt låneord (*assimileret låneord*). H. Bußmann (1990:444f) betragter et *låneord* på to måder: »Lehnwort im engeren Sinn: im Unterschied zum Fremdwort solche Entlehnungen einer Sprache A aus einer Sprache B, die sich in Lautung, Schriftbild und Flexion vollständig an die Sprache A angeglichen haben« og »Im weiteren Sinn: Oberbegriff für Fremdwort und Lehnwort«.

E. Hansen og J. Lund (1994:31) definerer et låneord på følgende måde: »Låneord er ord, der er hentet ind i dansk fra andre sprog, men som i deres lydlige struktur, deres stavning og bøjning ikke afviger fra arveordene«.

Overgangen fra et *fremmedord* til et *låneord* er ikke skarp og er kun en metalingvistisk differentiering. Afgrænsningen imellem fremmed- og låneord bygger på integrationsgraden og på fortroligheden. Graden af integration lader sig formelt bestemme, mens spørgsmålet om fortrolighed er vanskeligere, da man så skal kende brugen af de enkelte leksemer. Disse to faktorer korrelerer ikke altid med hinanden. J. Pfitzner (jf. 1978:1ff) giver afkald på skelnen mellem begreberne *låneord* og *fremmedord* og mener, at denne differentiering kun er nyttig for en diakronisk, historisk betragtningsmåde. Jeg er ikke helt enig med hans synspunkt, fordi den synkrone og diakrone betragtningsmåde i denne problematik for det meste ikke kan skilles fra hinanden. Diakronien skal anvendes for at se, om et ord er af fremmed afstamning, hvorefter det kan analyseres. B. Volland (1986:9) skildrer problemet overskueligt:

Resultat af den diakrone analyse (herkomst)	Resultat af den synkrone vurdering af formelt-strukturelle kendetegn i sin helhed	Kategori
fremmed fremmed hjemligt hjemligt	fremmed hjemligt hjemligt fremmed	fremmedord låneord hjemligt ord pseudo-fremmedord

1.2. Pseudolån

Som *pseudolån* (ty. *Pseudoentlehnung*, eng. *pseudoloan*) betegnes efter K. Sørensen i hans bog om anglicismer i dansk (jf. 1995:21) »ord, der ganske vist ser ud, som om de er engelske, men som afviger enten i form eller i betydning fra engelsk, eller som er helt uengelske«. P. Jarvad (jf. 1995:61) forstår ved pseudolån »ord og udtryk som er hjemlige nydannede ord, men dannet af fremmede ord eller orddele. Ordet har ikke et forbillede fra det pågældende fremmede sprog, dvs. det er ord som ser udenlandske ud, men ikke er det«. Denne art dannelser sidestiller P. Jarvad (jf. 1995:82) med direkte og indirekte lån som en tredje katego-

ri af indlån, som ikke eksisterer i engelsk, men består af engelske elementer.

Man kan naturligvis diskutere, om denne slags konstruktioner skal betragtes som hørende til lånegodset. Den tysksprogede litteratur vedr. engelsk påvirkning på tysk nævner termene *Sekundärentlehnungen* (jf. H. Zindler 1960:37), *Pseudoentlehnung* og *Scheinentlehnung/pseudo-loan* (jf. B. Carstensen 1965:215, 1968:44, 1979:90, 1980:77, 1981:175) og *Pseudo-Anglizismus*. For B. Carstensen (1965:215) er *Scheinentlehnungen* udtryk, »die mit engl. Wortmaterial gebildet worden sind, die es aber im Engl. nicht gibt«. D. Duckworth (1977:54) definerer dem kort: »Neubildungen der deutschen Sprache mit englischem Sprachmaterial«. B. Carstensen (1980:77) citerer D. Duckworths definition og skelner mellem tre typologisk forskellige kategorier:

- a) Morphologische Eigenwege der *recipient language*, d.h. die Verwendung englischen Wortmaterials im Deutschen in einer abweichenden Form
- b) Lexikalische Scheinentlehnungen, d.h. die Bildung von Wörtern (...) im Deutschen mit englischem Morphemmaterial, meistens in Analogie zu im Englischen existierenden ähnlichen Begriffen
- c) Semantische Scheinentlehnungen, d.h. die Übernahme eines englischen Wortes in seiner Originalform mit einer oder mit mehreren Bedeutungen ins Deutsche, wobei der Anglizismus jedoch in der Gastsprache semantische Eigenwege geht, indem er eine oder mehrere Bedeutungen annimmt, die das Wort im Englischen nicht hat.

Men man skal dog klassificere disse konstruktioner på en måde. Som det fremgår af eksemplerne, så drejer det sig hovedsageligt om ord, der består af fremmede morfemer, men som ikke eksisterer i det långivende sprog. De bestanddele, som blev brugt til orddannelsen, bibeholder deres betydninger, men ordet som helhed eksisterer ikke i det långivende sprog. Man kan derfor opfatte pseudolån som *morfemindlån*. Nydannelser, som er opstået af fremmed sprogmaterialer uden forbillede i et andet sprog, kunne man betegne som *pseudolåneord* (fx *grillparty*, *stationcar*). Til pseudolån hører også ord, som er en afkortet form af et fremmed udgangsort, som ikke indlånes i sin fulde form. Afkortningsprocessen finder sted i det låntagende sprog. For denne gruppe indlån foreslår jeg betegnelsen *afkortningslån* (fx *inflight*, *overhead*).

1.3. Forbindelseslån

Med *forbindelseslån* (ty. *Lehnverbindung*, eng. *loan blend*) forstår D. Duckworth (1977:40) overtagelse af et morfem, som optræder som et led i et kompositum. I almindelighed kan man også tale om *hybriddannelse*. En hybrid (da. *blandingsform*, *blandingslån*, *hybridlån*, *hybrider*, ty. *Hybridbildung*, eng. *loan blends*, *hybrids*) kalder K. Sørensen i sin bog om engelsk påvirkning på dansk (1995:72) »en blandingsform, der er sammensat af både dansk og engelsk sprogstof«. Efter Metzlers Lexikon (1993:252) lyder definitionen:

Hybridbildung (lat. hybrida >Mischling<. Auch: (...) hybride Bildung, Hybridform, hybride Form, Hybridisierung) (...) Zusammengesetztes oder abgeleitetes Lexem (Komposition, Ableitung), dessen Bestandteile aus verschiedenen Sprachen stammen, z.B. Auto + mobil (gr./lat.), Show + geschäft (engl./dt.).

Definitionen i H. Bußmann (1990:315) stemmer overens med den i Metzlers Lexikon.

P. Jarvad (1995:60) definerer hybriddannelser på følgende måde: »blandingslån (hybrider) (...) er ord og udtryk som består af en dansk del og et akklimatiseret direkte lån, og er altså en blanding af direkte og indirekte lån«. Som det tydeligt fremgår, er den ene af delene i reglen et direkte lån, og den anden kan være enten et dansk ord (et arveord eller et allerede assimileret og etableret låneord) eller en tilsvarende oversættelse af det fremmede ord. Ifølge E. Hansen og J. Lund (1994:51) er hybrider »ord, der indeholder både hjemligt (dvs. arve- og låneords-) og fremmed stof. Det kan være en hjemlig og en fremmed rod: *krydsfinér*, eller det kan være en hjemlig rod og et fremmed afledningselement eller omvendt«. Ved »hjemligt ord« forstår E. Hansen og J. Lund enten et arveord eller et låneord, og det er først med denne definition, at begrebet synes forklaret, fordi en del af en hybriddannelse ofte (måske endog oftest) er en oversættelse af et fremmed led. I den slags tilfælde har vi ikke at gøre med oversættelseslån, fordi *oversættelseslån* efter de fleste definitioner er »led-for-led-oversættelser« af et sammensat udgangsort, og her bliver kun en del af ordet oversat. For U. Weinreich (1976:74) er *hybride Zusammensetzungen* (hybride sammensætninger; tidligere (1963) kalder han dem *hybrid compounds*) sådanne leksikalske enheder, som forbinder »den Transfer eines Teils der Einheiten mit der Wiedergabe des restli-

chen Teils«. Denne definition antyder en kopiering, og udelukker en nydannelse (*ægte hybriddannelse*, eng. *hybrid creation*), hvor konstituentfølgen eller morfemkombinationen i en hybriddannelse ikke er opstået efter et fremmed forbillede, og hvor det ene af morfemerne er fremmed, og det andet/de andre betragtes som hjemligt/e. For E. Haugen (1950:214) er hybride dannelser sådanne, »in which only one part of the phonemic shape of the word has been imported, while a native portion has been substituted for the rest«. Han kalder dem *loan blends* (se 1950:218f) og indskrænker definitionen: »only such 'hybrids' as involve a discoverable foreign model are included« (1950:215). Dette vil jeg kalde *uægte hybriddannelser*. Uafhængige dannelser, som indeholder indlånte morfemer, betragter E. Haugen til gengæld som tilfælde, som er opstået uden for låneprocessen. Han kalder dem *hybrids*, *native creations*, *hybrid creations* og mener: »it must be recognized that [they are] not a part of the borrowing process« (E. Haugen 1950:219ff). Jeg kan ikke tilslutte mig denne påstand, fordi komponenten med et fremmed morfem, som blev brugt til en nydannelse i hvert fald skal betragtes som indlånt udefra. Vi kan betragte den første gruppe af hybriddannelser som *delerstating* (*Teilersetzung*) og den anden som *delovertagelse* (*Teilübernahme*).

D. Duckworth (1979:222) betegner et blandet ord dvs. et »halb Fremdwort oder Lehnwort, halb Lehnübersetzung« som »Lehnverbindung«. Jeg er ikke enig i betegnelsen »Lehnübersetzung« i denne kontekst, fordi en *Lehnübersetzung* er en præcis led-for-led-oversættelse af et kompositum, og det ene af leddene i et blandet ord behøver ikke at være et kompositum. Derudover udelukker han en hybrid nydannelse, som ikke er dannet efter et forbillede og ingen ækvivalent har i det potentielt »givende« fremmedsprog.

B. Carstensen (1979:91) behandler denne gruppe af indlån som »evidente« indflydelser (til forskel for »latente«) og kalder dem »Mischkomposita«. Denne gruppe af indlån er efter hans mening indtil videre blevet oversat. Betegnelsen »Mischkompositum« omfatter ikke hele definitionen af en hybrid dannelse, fordi en hybrid dannelse også kan være et derivat. B. Carstensen (jf. 1979:91f) overser dette i sin artikel om engelsk påvirkning på tysk og skelner mellem tre typer af den slags komposita:

1. Das Kompositum hat ein englisches Vorbild, aber nur einer der beiden Teile ist ins Deutsche übersetzt worden: *Hobbygärtner* (...)

2. Das Kompositum hat kein englisches Vorbild, d.h. an ein englisches Fremd- oder Lehnwort tritt ein beliebiges deutsches Wort heran: *Managerkrankheit* (...)
3. Mischkomposita mit Elementen aus zwei verschiedenen Sprachen: *Manager-Niveau*

En hybriddannelse kan altså opstå efter eller uden et forbillede. Som nævnt betragter E. Haugen (1950:215) dem, der ikke er opstået efter et forbillede, som liggende uden for låneprocessen. Jeg kan i stort omfang tilslutte mig B. Carstensens betragtningsmåde og vil forsøge at fremlægge en inddeling af hybriddannelser. Den tredje gruppe i hans inddeling er overflødig i denne sammenhæng, fordi et »Mischkompositum«, som kan bestå af elementer med forskellige assimilationsgrader, der ikke længere betragtes som fremmedord, kan indplaceres i en af de øvrige grupper. Hvis to eller flere fremmede morfemer fra to forskellige fremmedsprog skulle bruges til at danne et kompositum eller derivat, kunne man måske tale om et *hybridt pseudolån* (*hybride Pseudoentlehnung*). Men her er det kun modersmålets kontakt med ét fremmedsprog, der er relevant, og derfor vil jeg se bort fra denne gruppe.

Jeg vil her foreslå en definition af hybriddannelser og inddele dem i *ægte* og *uægte hybriddannelser*.

En *hybriddannelse* er et kompositum eller derivat, hvis ene konstituent er et hjemligt morfem, mens det andet er fremmed. Jeg vil her ikke beskæftige mig med et hybridt derivat, da dets definition ikke afviger meget fra definitionen af et hybridt kompositum.

Et *hybridt kompositum* er en dannelse, hvis ene konstituent er et arveord, eller et allerede assimileret låneord, eller en oversættelse af et fremmed led, mens den anden er et (allerede assimileret) låneord, fx *jobtilfredshed* < *job satisfaction*.

En *ægte hybriddannelse* er en kompleks dannelse, som består af morfemer fra to sprog (modersmål og fremmedsprog) og som ikke er dannet efter et forbillede. Den har altså intet ækvivalent i det givende sprog (fx *cocktailryster*, *bluffmager*, *pokerspil*).

En *uægte hybriddannelse* er en kompleks dannelse, hvis ene konstituent er et *lånt ord* og den anden en oversættelse af et fremmed led. Den opstår efter et forbillede og har sin ækvivalent i det givende sprog (fx *boardingkort*, *matchvinder*, *clearingkonto*).

2. Indirekte lån

Ved *indirekte lån* forstås resultater af semantisk og strukturmæssig indflydelse. Der overdrages altså ingen fremmede morfemer direkte. Enten bliver kun betydningen af et fremmed morfem overtaget af et hjemligt ord, eller der opstår et nyt ord af hjemligt sprogmateriale med det fremmede forbilledes betydning. Det fremmede forbillede skal kun betragtes som impuls til en efter- eller nydannelse. Hovedforskellen mellem direkte og indirekte lån går ud på, at vi i første tilfælde har at gøre med *ord/morfemindlån*, mens det andet tilfælde kommer fra området *låneorddannelse*, dog bortset fra *betydningslån*.

Termen *indirekte Entlehnung* anvendes slet ikke i tysksproget lingvistisk litteratur. I stedet for indplaceres sådanne indlån under begrebet *Lehnprägung*.

Denne form for indlån kunne man måske kalde *semantiske (ind)lån*.

2.1. Prægningslån

Prægningslån (ty. *Lehnprägung*, *Abklatsch*, *Calque*, *Kalkierung*, eng. *loan coinage*) er »neben den Lehnwörtern die zweite Gruppe der Entlehnungen, die als Prozeß und Resultat die Möglichkeiten der Nachbildung des Inhalts eines fremdsprachigen Lexems mit den Mitteln der Nehmersprache umfaßt« (Metzlers Lexikon 1993:357f). Det er et overbegreb for alle leksikalske enheder, som er opstået af hjemligt sprogmateriale efter fremmed forbillede og under fremmed indflydelse.

Omfanget af indflydelsen kan variere fra en semantisk overtagelse (da. *betydningslån*, ty. *Lehnbedeutung*) til at forårsage en nydannelse (da. *dannelseslån*, ty. *Lehnbildung*). Ved denne art efterdannelse eller betydningsovertagelse tilpasses elementer af modersmålet til det nye indhold. Jeg vil her forstå *indirekte lån* og *prægningslån* som synonyme.

D. Duckworth (1977:42) betragter *betydningslån* (ty. *Lehnbedeutung*) som en selvstændig kategori, når han under *Lehnprägung* kun forstår »die Bildung eines neuen Wortes« (1977:51). På dette punkt er jeg mere enig med W. Betz' beskrivelse af *Lehnprägung* som »alle Einflüsse einer Sprache auf eine andere, die sich nicht auf das Lautliche, das Wortmaterial an sich, sondern auf Bildung und Bedeutung, auf Form und Inhalt

des Wortmaterials erstrecken« (1949:27). Vi har her at gøre med *semantisk transferens*, hvor kun sememer fra fremmede leksikonenheder overtages af de hjemlige.

2.1.1 Dannelseslån

Dannelseslån (ty. *Lehnbildung*) betegnes af W. Betz (1949:27) som »Neubildung eines Wortes aus dem Stoff der eigenen Sprache, aber durch den Anstoß eines fremden Vorbildes«. Dannelseslånet betragtes som overbegreb for *oversættelseslån* (ty. *Lehnübersetzung*), *overdragelseslån* (ty. *Lehnübertragung*) og *skabelseslån* (ty. *Lehnschöpfung*). Senere inddeler W. Betz (jf. 1974:136) *Lehnbildung* i *Lehnformung*, som videre inddeles i *Lehnübersetzung* og *Lehnübertragung* (med formel tilslutning til forbilledet), og *Lehnschöpfung*, om en formelt uafhængig nydannelse. I Metzlers Lexikon (1993:357) opfattes *Lehnbildung* som en »Sammelbezeichnung für Lehnübersetzung, Lehnübertragung und Lehnschöpfung«. Definitionen i Metzlers Lexikon er rigtig, men dog ikke helt præcis, fordi *Lehnbildung* endnu engang bliver underinddelt. Den består af *Lehnformung* (formningslån) (som formelt er uafhængige) og *Lehnschöpfung* (skabelseslån) som er enheder, der står over for hinanden, og først derpå inddeles *Lehnformung* i *Lehnübersetzung* (led-for-led-oversættelse) og *Lehnübertragung* (fri oversættelse). H. Bußmann (1990:443) beskriver *Lehnbildung* som »Vorgang und Ergebnis der Neubildung von Wörtern unter fremdem Spracheinfluß«. Med hensyn til *Lehnbildungs* formelle afhængighed af dets forbillede skelner han mellem *Lehnformung* og *Lehnschöpfung*.

2.1.1.1. Formningslån

Formningslån (ty. *Lehnformung*, eng. *loan formation*) betragtes som en oversættelse af et fremmed leksem i det låntagende sprog. Afhængigt af oversættelsens nøjagtighed inddeles *Lehnformung* i *Lehnübersetzung* (fx *bombeskjold* for *bomb shield*) og *Lehnübertragung* (fx *skyskraber* for *skyscraper*).

2.1.1.1.1. Oversættelseslån

Oversættelseslån (ty. *Lehnübersetzung*, eng. *loan translation*) betegnes af W. Betz (1974:136) som en art af *Lehnbildung* og defineres som en nøjagtig led-for-led-oversættelse af et fremmed ord. Efter Metzlers Lexi-

kon (1993:358): »Art der Entlehnung, bei der ein fremdsprachiger Ausdruck Bestandteil für Bestandteil in die Nehmersprache übersetzt wird«. Definitionen hos H. Bußmann (1990:444) ligner: »Vorgang und Ergebnis einer Glied-für-Glied-Übersetzung eines fremdsprachigen Ausdrucks in die eigene Sprache«.

I den danske sprogvidenskabelige litteratur anvendes begrebet *oversættelselån*, men det defineres ret forskelligt. Oversættelselån hører til indirekte lån og defineres af P. Jarvad (1995:60) på følgende måde: »Oversættelselån er ord og udtryk der er en mere eller mindre tæt oversættelse af et fremmed ord«. K. Sørensen, som behandler det engelske sprogs påvirkning på dansk (1995:19), betragter de fleste oversættelselån som »sammensatte substantiver, i hvilke hvert af leddene er en oversættelse af et engelsk ord«. E. Hansen og J. Lunds definition (1994:45) lyder:

Ved oversættelselån indføres ingen fremmede morfemer eller morfemudtryk i dansk. Påvirkningen foregår ved, at fremmede og danske morfemudtryk identificeres, således at et fremmed ord kan overføres morfem for morfem til dansk, hvorved der opstår morfemkombinationer, der er nye i dansk.

Som det fremgår af de definitioner, som er foreslået af de danske sprogforskere, går de ikke ind på nøjagtighedsgraden af oversættelsen af de enkelte bestanddele. Derfor betragtes *Lehnübersetzung* og *Lehnübertragung* som den samme art indlån.

Jeg vil her ved *oversættelselån* forstå proces og resultat af en præcis led-for-led-oversættelse (morfem-for-morfem-reproduktion) af et kompositum eller ordgruppe, som skal forstås som en syntaktisk ordforbindelse (fx *ansigtsløftning*, *kønsrolle*, *uddannelseskøft*). H. Gneuss (1955:32) bemærker i sin behandling af begrebet *Lehnübersetzung*:

Das zu übersetzende Wort muß also noch als Zusammensetzung oder Ableitung zu erkennen sein, als es nachgebildet wurde. Dabei ist zu berücksichtigen, daß sich Suffixe und Präfixe verschiedener Sprachen in ihrem Gebrauch keineswegs genau decken.

Dette tyder på, at afledninger skal inddeles under *overdragelselån* (ty. *Lehnübertragung*). Alle struktur- eller betydningsmæssige afvigelser skal dog betragtes som enkelttilfælde og skal afhængigt af arten og gra-

den af afvigelse indplaceres individuelt. B. Carstensen (1968:34) henviser til E. Haugens definition og mener, at E. Haugen implicerer, at det ved denne kategori altid drejer sig om komposita. Ved behandlingen af *Lehnübertragung*, som er tæt forbundet med *Lehnübersetzung*, repræsenterer B. Carstensen (1968:41) den opfattelse, at det drejer sig om »Übersetzung eines Kompositums«. Afgørende er kriteriet om morfologisk og semantisk identifikation. H. Galberg Jacobsen og P. Skyum-Nielsen (se 1996:189) definerer oversættelseslån som »lån der er sammensætninger på det långivende sprog, og som overføres til dansk ved oversættelse af sammensætningens dele«.

Den morfologiske struktur af det indlånte ord synes at være afgørende for at oversættelseslån (ty. *Lehnübersetzung*) optræder. E. Hansen (jf. 1985:69) har i sin artikel »Orddannelse på hjemlig grund« analyseret strukturen af de indlånte ord og kom til den konklusion, at simple ord i reglen overføres som direkte lån og sammensatte (komplekse) ord undergår en videre forarbejdning, dvs. de bliver i de fleste tilfælde oversat. Det fremgår af hans undersøgelse, at der kun blev oversat 18% af simple ord (af 315 engelske belæg, fx *afskrækkelsesvåben* < *deterrent*, *langtidsleje* < *lease*, *tilgang* < *approach*) og 72% af komposita (af 390 belæg, fx *tebrev* < *tea bag*, *ikke-voldelig* < *non-violent*, *frysetørre* < *freeze dry*) fra engelsk.

2.1.1.1.2. Overdragelseslån

Begrebet *Lehnübertragung* (eng. *loan rendering* eller *loan rendition*, jf. U. Weinreich 1963:50) optræder ikke i den danske litteratur. Jeg vil her foreslå *overdragelseslån* om en friere oversættelse af et fremmed forbillede (fx *skyskraber*, *tebrev*, *konceptkunst*). H. Bußmann (1990:444) definerer *Lehnübertragung* som følger:

Im Unterschied zur Glied-für-Glied-Wiedergabe der Lehnübersetzung basiert die Lehnübertragung auf einem freieren Umgang mit dem fremdsprachigen Ausgangswort, das durch eine angenäherte Übersetzung (dt. *Wolkenkratzer* für engl. *skyscraper*) oder aber genauere Andeutung (dt. *Vaterland* für lat. *patria*) wiedergegeben wird.

De fleste definitioner formuleres ud fra *Lehnübersetzung*, og *Lehnübertragung* betragtes som »ungenau Lehnübersetzung«, hvilket ikke er ubegrundet, da man må kalde processen, hvis resultat er en *Lehnüber-*

tragung, for *Lehnübersetzung*. Th. Lewandowski (1994:648) udvider begrebet ved at definere det på følgende måde:

Freiere Übersetzung des fremdsprachigen Vorbildes, die den Erfordernissen der eigenen Sprache mehr gerecht wird (...), indem sie das fremdsprachige Vorbild nur zu einem Teil reproduziert, expandiert oder modifiziert. Ein Kompositum kann durch ein einfaches Wort wiedergegeben, das Simplex kann zum Kompositum erweitert sein.

Det er jeg ikke enig i, fordi en gengivelse af en sammensætning med et simpelt ord ville være en *Lehnschöpfung* (*skabelseslån*). Differentieringen mellem *Lehnübersetzung* og *Lehnübertragung* kan somme tider være kompliceret, og den forekommer ikke i dansksproget litteratur. *Lehnübersetzung* og *Lehnübertragung* sammenfattes under *oversættelseslån* (*Übersetzungsentlehnung*). Heller ikke W. Betz går nærmere ind på afgrænsningen mellem de to. *Lehnübertragung* betragter han kun som en upræcis form af *Lehnübersetzung*, og det defineres som »freiere Teilübertragung«. I sin diskussion af problemet angiver W. Betz (1949:27) som eksempel på *Lehnübersetzung* ordparret *Wolkenkratzer* < *skyscraper*, hvilket ikke er korrekt. H. Bußmann (1990:444) nævner dette ordpar under *Lehnübersetzung*, og B. Carstensen (jf. 1965:235) henviser godt nok i en fodnote til en fejlagtig analyse, men også han angiver præcis dette eksempel ved definitionen af *Lehnübersetzung* i hovedteksten. Selv efter W. Betz' definition er det *Lehnübertragung*, fordi en *Lehnübersetzung* ville være **Himmel(s)kratzer*.

Jeg vil derfor betragte *Lehnübersetzung* og *Lehnübertragung* som to forskellige grupper.

2.1.1.2. Skabelseslån

Efter Metzlers Lexikon (1993:357) opfattes *Lehnschöpfung* (eng. *loan creation*) som »Art der Entlehnung, bei der die Bedeutung eines fremdsprachigen Ausdrucks formal relativ frei nachgebildet wird«. H. Bußmanns (1990:444) definition ligner meget: »Vorgang und Ergebnis der Übernahme der Bedeutung eines fremdsprachigen Ausdrucks durch formal relativ unabhängige Nachbildung in der eigenen Sprache«. For W. Betz (1949:27) er *Lehnschöpfung* »die formal unabhängige Neubildung eines Wortes zur Übersetzung eines fremden«. E. Hansen og J. Lund

(1994:50) kalder denne form lån for *omsætning* og forstår derved det »at et nyt ord (sammensætning eller afledning) opstår som benævnelse for et fænomen, der i forvejen er benævnt i fremmedsproget, men således, at der ikke foreligger oversættelses- eller betydningslån«. Som eksempler på denne form kan nævnes: *datamaskine* for *computer*, *billig-bog* for *pocket book*. Jeg vil definere det som gengivelse af et fremmed fænomen ved en nydannelse, som strukturmæssigt stærkt afviger fra udgangsordet.

2.1.2. Betydningslån

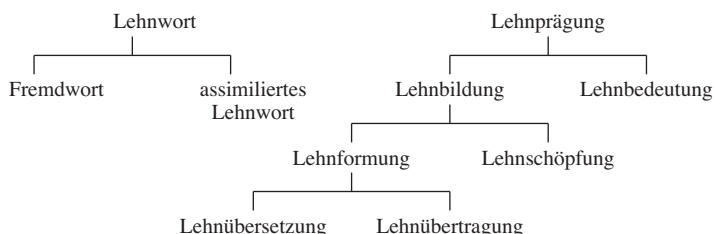
Betydningslån (ty. *Lehnbedeutung*, eng. *loan meaning*, *semantic calque*, *semantic loan* eller *sense-loan*) forekommer, når et ord låner betydning fra et fremmed ord. Hos H. Bußmann (1990:443) defineres det som den betydning, »die ein Wort unter fremdsprachlichem Einfluß annimmt, wodurch eine Umdeutung der ursprünglichen Bedeutung bzw. eine Bedeutungserweiterung stattfindet«.

Efter K. Sørensen (1995:20) taler man om betydningslån mht. engelsk påvirkning på dansk, »når et ord, der i forvejen findes i dansk, modtager en ny betydning fra det tilsvarende engelske ord«. P. Jarvad (1995:60), som også behandler bl.a. engelsk påvirkning på dansk, karakteriserer betydningslån som »ord og udtryk som får ny betydning under indflydelse af det tilsvarende engelske ord, dvs. man overtager en fremmed ordbetydning på et hjemligt ord«. E. Hansen og J. Lund (1994:47) skriver: »Ved betydningslån ændres indholdet af et morfem eller et ord under påvirkning af et fremmed ord (...) Betydningslånet er det omvendte af det direkte lån«. Det kan altså kort sammenfattes, at et betydningslån opstår gennem indflydelse af et fremmed ord, hvorved formativet forbliver uændret, men ordet får ydeligere mindst ét semem (fx *orm*, *høj*, *stald*).

Betydningslån er uadskilleligt forbundet med *betydningsforandring* (ty. *Bedeutungswandel*). Under *betydningsforandring* forstås sådanne tilfælde, »bei denen sich mit einem und demselben Formativ entweder eine ganz neue Bedeutung verbindet oder in denen die Bedeutung um neue Sememe (...) erweitert wurde« (Th. Schippan 1975:170). Som følge af betydningsforandring får man ændring og udvidelse af et ords grundbetydning.

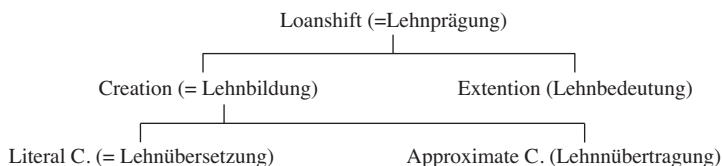
3. Forskellige inddelinger af låneordsforrådet

Der findes forskellige inddelinger af låneordsforrådet, og W. Betz hører til de første sprogforskere, som begyndte at klassificere låneord. Det følgende skema blev flere gange modificeret. Den sidste version (se W. Betz 1974:137) ser sådan ud:

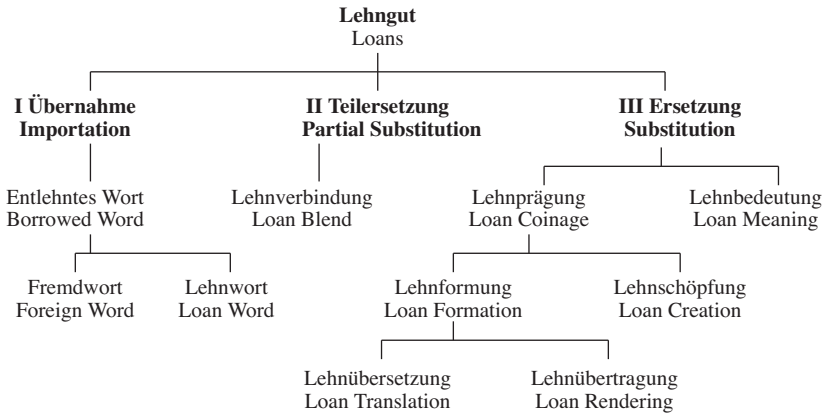

J. Pfitzner (jf. 1978:12f) afviser W. Betz' inddeling af låneord, fordi den efter hans mening »hauptsächlich für historische Untersuchungen nützlich ist«. Dette standpunkt er jeg ikke enig med, fordi forskellen mellem et (assimileret) låneord og et oversættelseslån ikke nødvendigvis behøver at være historisk. Det er ikke sådan, at et ord først indlånes og bagefter dannes dets oversættelseslån. Et *prægningslån* kan være lige så 'ungt' som et fremmedord.

De forskellige former for indlån, som E. Haugen foreslog, svarer stort set til W. Betz' forslag (1974:139):

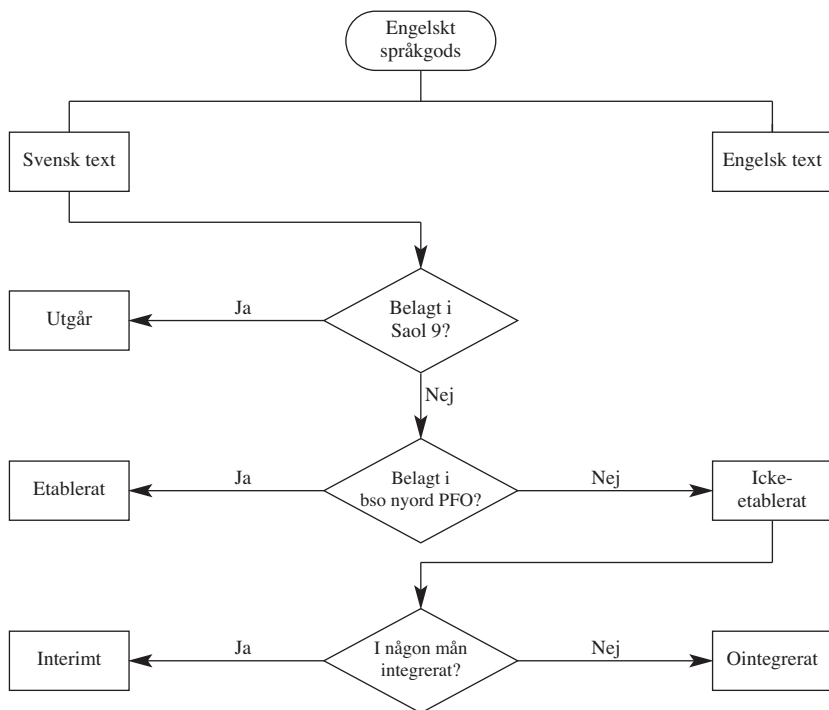
Den mest specificerede inddeling af lånegodset blev foreslået af D. Duckworth (1977:40):

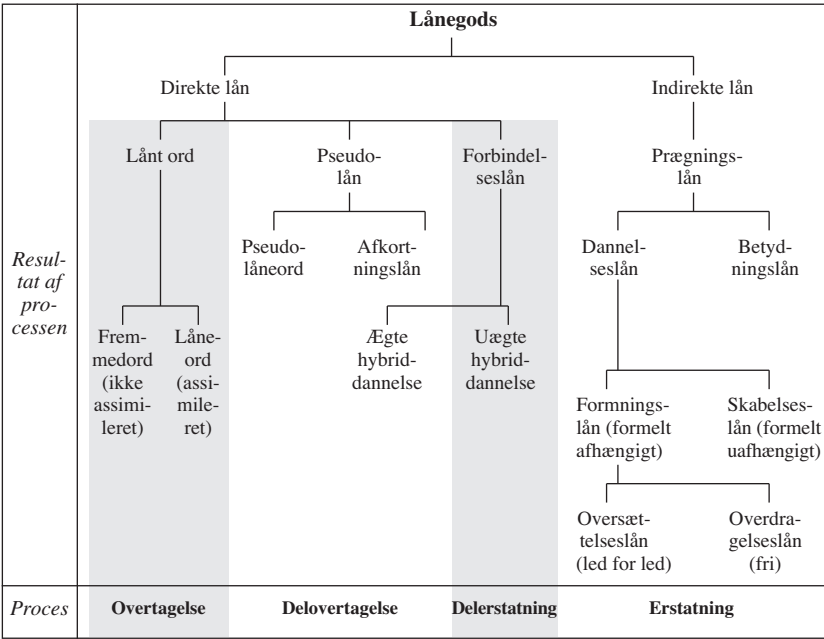
J.-A. Chrystal (1988:48f) inddeler indlån i »etablerade« og »ikke-etablerade«. De »ikke-etablerade« lån underdeles igen i »interime« og »ointegrerede«.

Med et »etablerat« lån forstår J.-A. Chrystal (jf. 1988:50f) et lån, som forekommer i en af de svenske ordbøger *Bonniers Svenska ordbok* (1981), *Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal* (1986) og *Prismas Främmande ord* (1984). Som »ikke etablerade« lån betragter hun sådanne ord (jf. 1988:52), som først lige har begyndt assimileringen, eller som er resultat af sprogbrugerens individuelle kontakt med engelsk. Som »interime« lån forstår J.-A. Chrystal (jf. 1988:54) fremmede ord, som synligt bruges i et fremmed sprogsystem. »Ointegrerede« lån kalder hun udtryk, som ingen tegn viser på, at de hører til det hjemlige sprogsystem.

Afgrænsningen mellem »etablerade« og »ikke-etablerade« lån er helt klar, fordi definitionen af etablering er entydigt fastlagt. Grænsen mellem »interime« og »ointegrerede« lån er derimod mindre skarp. Som »interime« lån betragter J.-A. Chrystal (1988:55) »sådana lån, som uppvisar tecken på formell och/eller social integrering i svenskan«. Som henvisning til integration kan fx gælde genus og forekomst som konstituent i sammensætninger. Hvis indlånte ord ikke fremviser tegn på formel eller social integration, kaldes de »ointegrerede« lån.

Under hensyntagen til de hidtidige inddelingsforslag vil jeg gerne foreslå følgende inddeling af lånegodset (jf. Szubert 2003):

Litteratur

Bang, J. 1962: Om at bruge fremmedord. København.

Betz, W. 1936: Der Einfluß des Lateinischen auf den althochdeutschen Sprachschatz. 1.: Der Abrogans. Heidelberg.

Betz, W. 1949: Deutsch und Lateinisch. Die Lehnbildungen der althochdeutschen Benediktinerregel. Bonn.

Betz, W. 1974: Lehnwörter und Lehnprägungen im Vor- und Frühdeutschen. In: Deutsche Wortgeschichte, hrsg. v. Friedrich Maurer u. Heinz Rupp. Band 1, Berlin/New York, 135-163.

Bußmann, H. 1990: Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart.

Carstensen, B. 1965: Englische Einflüsse auf die deutsche Sprache nach 1945 (Beihefte zum Jahrbuch für Amerikastudien, 13. Heft). Heidelberg.

Carstensen, B. 1968: Zur Systematik und Terminologie deutsch-englischer Lehnbeziehungen. In: Wortbildung, Syntax und Morphologie. Festschrift zum 60. Geburtstag von Hans Marchand am 1. Oktober 1967. Den Haag, 32-45.

Carstensen, B. 1979: Evidente und latente Einflüsse des Englischen auf das Deutsche. In: Fremdwortdiskussion, hrsg. von P. Braun, 90-94.

Carstensen, B. 1980: Semantische Scheinentlehnungen des Deutschen aus dem Englischen. In: Wolfgang Viereck (hrsg.), Studien zum Einfluß der englischen Sprache auf das Deutsche. Tübinger Beiträge zur Linguistik 132. Tübingen, 77-100.

- Carstensen, B. 1981: Lexikalische Scheinentlehnungen des Deutschen aus dem Englischen. In: W. Kühlwein, G. Thome, W. Wills (hrsg.), *Kontrastive Linguistik und Übersetzungswissenschaft*. München, 175-182.
- Chrystal, J.-A. 1988: *Engelskan i svensk dagspress*. Stockholm.
- Dreecksen, W. 1948: Über das Fremdwort und seinen Gebrauch. In: *Pandora*, Heft 10, *Sprache – Brücke zur Welt*, Ulm, 48-52.
- Duckworth, D. 1977: Zur terminologischen und systematischen Grundlage der Forschung auf dem Gebiet der englisch-deutschen Interferenz. Kritische Übersicht und neuer Vorschlag. In: *Sprachliche Interferenz*. Festschrift für Werner Betz zum 65. Geburtstag. Tübingen, 36-56.
- Duckworth, D. 1979: Der Einfluß des Englischen auf den deutschen Wortschatz seit 1945. In: *Fremdwortdiskussion*, hrsg. von P. Braun, 212-245. In: *Zeitschrift für die deutsche Sprache*, 26/1970, Heft 1/2, 9-31.
- Galberg Jacobsen, H., Skyum-Nielsen, P. 1996: *Dansk sprog. En grundbog*. København.
- Gneuss, H. 1955: *Lehnbildungen und Lehnbedeutungen im Altenglischen*. Berlin.
- Hansen, E. 1985: Orddannelse på hjemlig grund. In: *Sprog i Norden*, 65-70.
- Hansen, E., Lund, J. 1994: *Kulturens Gesandter. Fremmedordene i dansk*. København.
- Haugen, E. 1950: The Analysis of Linguistic Borrowing. In: *Language* 26, 210-231.
- Jarvad, P. 1995: *Nye ord – hvorfor og hvordan?* København.
- Klippel, J. 1948: Das Fremdwort – Gast und Feind der Sprache. In: *Pandora*, Heft 10, *Sprache – Brücke zur Welt*, Ulm.
- Lewandowski, Th. 1994: *Linguistisches Wörterbuch*. Bd. 1-3. Wiesbaden.
- Metzlers Lexikon Sprache, 1993. Stuttgart.
- Pfitzner, J. 1978: *Der Anglizismus im Deutschen. Ein Beitrag zur Bestimmung seiner stilistischen Funktion in der heutigen Presse*. Stuttgart.
- Schippan, Th. 1975: *Einführung in die Semasiologie*. Leipzig.
- Szubert, A. 2003: *Englische Entlehnungen im Dänischen. Morphologie und Wortbildung*. Poznan.
- Sørensen, K. 1973: *Engelske lån i dansk./Dansk Sprognævns skrifter 8/København*.
- Sørensen, K. 1995: *Engelsk i dansk. Er det et must?* Viborg.
- Thiel, R. 1936: Fremdwort oder nicht. In: *Muttersprache* 1936, Spalte 389f.
- Volland, B. 1986: *Französische Entlehnungen im Deutschen: Transferenz u. Integration auf phonolog., graphemat., morpholog. u. lexikal.-semant. Ebene*. Tübingen.
- Weinreich, U. 1963: *Languages in Contact: Findings and Problems*. Second printing. Den Haag.
- Weinreich, U. 1976: *Sprachen in Kontakt*. München.
- Zindler, H. 1960: *Anglizismen in der deutschen Presse*. Diss. Kiel.